

VAKIF KÜLTÜR VARLIĞININ KORUNMASI, YAŞATILMASI VE BU AMAÇLA MALİ KAYNAK SAĞLANMASI

Prof.Dr.Aytaç EKER

GİRİŞ

Toplumların gelişim süreci içinde ekonomik ve sosyal bir kurum olarak ortaya çıkan vakıflar, milletlerin zaman içinde genel işlere ve menfaatlere olan ilgisinin göstergesi olmuştur. Vakıf, Türklerin de toplumsal hayatında yer almış ve kamu hizmetlerinin yerine getirilmesinde önemli rol oynayarak, dinî, ilmî, sosyal ve ekonomik kurumların başında gelmiştir.

Vakıfları en iyi bir şekilde ele alarak inceleyen İslam Hukuku olmuştur. Her ne kadar gerek Türk, gerekse diğer toplumlarda daha önceki devrelerde ortaya çıkmışsa da bütünlüğünü İslam Hukuku içerisinde tamamlamıştır. Daha sonraki dönemlerde dinin yardım amacından yola çıkarak çeşitli vakıfların kurulduğu görülmektedir.

Vakıflar, imkanlarını kamunun hizmet ve istifadesine terk ve tahsis eden hayırsever ve fedakâr insanların oluşturduğu müesseselerdir, Türk-İslâm kültürünün bu müesseseleri, tarih boyunca tesis edilen sosyal, kültürel ve hayrî müesseselerin en güçlüsü, en köklüsü ve en önemlisidir. Özellikle Türklerin İslam Dinini kabul etmelerinden sonra, iktisadi ve içtimai hayatlarında asırlar boyu müessir bir rol oynamış olan vakıflar, sadece fakirlere yardım etmek gibi dar bir çerçevede kalmamış, aynı zamanda toplumumuzun fikir, kültür, sanat ve imarında derin izler bırakmıştır. Nitekim, bu yüzden Osmanlı döneminde toplumun sosyal ve kültürel hayatının yanı sıra imarında da vakıfların oynamış olduğu rolden hiç kimse şüphe etmemektedir. Her türlü kamu hizmetleri, sosyal yardımlaşma, ilmî, dini, medeni hayatın her türlü tezahürleri hep vakıflar yoluyla tanzim ve idare edilmiştir.

Ülkemizde kültür varlıklarının tek elden korunabilmesi ve hayatiyetinin devam ettirilebilmesi için bu görev Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne verilmiştir. Vakıflar Genel Müdürlüğü, Osmanlı Devleti'nden devraldığı ve bugün elde mevcut olan 30.000'e yakın vakfiye gibi muazzam bir yükün altında bulunmaktadır. Katma bütçeli bir kurum olan Vakıflar Genel Müdürlüğü bu yükün taşınmasında yeterli görülmemektedir.

Böylesine büyük ve yüce bir kurumun yönetimini üstlenen Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün, günümüzde ağırlıklı bir çalışmasını oluşturan kültür varlıklarının korunması ve kollanması konusunda özellikle son yıllarda büyük gayretler gösterdiği görülmektedir. 1990 yılına kadar katma bütçenin kısıtlı imkanları ile eski eserleri restore etmek için adeta savaş veren Genel Müdürlük, bu yıldan itibaren eski eserlerin onarılması için "*Petrol Tüketim Vergisi*"nin yüzde yarımını kullanma imkânına kavuşturularak, eski eserlerin onarılması çalışmalarına hız kazandırılmıştır. Ancak, Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün kendi bütçe imkanları ile bu kadar büyük bir hizmeti sürdürmesi pek mümkün olamamaktadır. Dolayısıyla bu kurumun yeniden yapılandırılması gerekmektedir.

A- VAKIFLARIN FONKSİYONLARI:

Vakıflar, toplumların ekonomik ve sosyal kalkınmasında yer alan önemli kurumlardan biri olduğu gibi aynı zamanda sosyal dayanışmanın sağlanmasında önemli roller üstlenmektedir. Vakıfların bilhassa Osmanlı döneminde sosyal yardımlaşma düşüncesinin dini telkinlerin de etkisi ile gönüllü olarak gerçekleştirilen sosyal yardım kurumlarının doğuşunda ve gelişmesinde katkısı olmuştur.

Vakıflar yoluyla, yoksulların doyurulması, hamal, kayıkçı ve camcı esnafı gibi ağır ve yıpratıcı işlerde çalışan işçilere ve esnafa yaşlandıkları veya sakatlanarak çalışamayacak hale geldiklerinde emekli aylığı şeklinde devamlı bir tahsisat sağlanarak bu sosyal kesimlere yardımcı olunmuştur. Öte yandan kimsesiz çocukların, yetimlerin, dulların ve yoksulların korunması, gözetilmesi, yol, kaldırım, köprü yapımı ve bunların bakımı gibi işler için kurulmuş vakıflar tamamen sosyal hizmetler olarak değerlendirilebilir.

Devletin sahip olduğu görevlerin "Osmanlı Döneminde" vakıflar yoluyla gerçekleştirilmesi, bir bakıma yönetimi rahatlatmış diğer öncelikli hizmetleri yapabilir duruma getirmiştir. Osmanlı döneminde milli savunma amaçlı vakıflara da rastlanmakla birlikte, sosyal hizmet yükünün hafifletilmesine bağlı olarak, savunma alanında devlet güçlenebilmiştir. Başka bir ifadeyle, gelişen vakıf kurumu sayesinde hizmetlerin vakıflar aracılığıyla görülebilmesi sonucu, devlet asli görevi olan tebaasının güvenliği ile daha yakından ilgilenebilmiştir. Şüphesiz bu gelişme devlet tarafından desteklenmiştir. Nitekim İslam Dininin iki önemli kaynağını teşkil eden Kur'an ve hadislere dayanarak İslam Hukukçuları, halkı vakıf kurarak devlet gücüne yardımcı olmaya teşvik etmişlerdir. Bazı yabancı yazarların aktardığına göre Osmanlı ülkesinde ekilebilir toprakların üçte biri veya birine ve kapalı arazinin dörtte üçü vakıftır. Vakıf gelirleri devlet gelirlerinin üçte birine yaklaşmaktadır.

Vakıf gelirlerinin artması vakıf hizmetlerinin daha da genişlemesi sonucunu doğurmaktadır. Vakıflar yoluyla yapılan hizmetler devletin harcamaları üzerinde azaltıcı etkiler yapacak ve vergi yükünün artışını önleyecektir. Ayrıca birçok ülkede vakıflar, fertler arasında sosyal ve iktisadi yardımlaşmayı sağlayarak yoksulluğun doğurduğu çöküntüleri tamamen ortadan kaldırırsa bile, en azından bu dengesizliği hafifletebilecektir. Bu bakımdan sosyal ahlak düzeninin gelişmesinde vakıf kuruluşlarının önemi ortaya çıkmış olmaktadır.

Osmanlı döneminde, zamanın sosyal ve iktisadi şartlarına uygun olarak geliştirilen vakıf kurumu yeni şartlara uydurulmuş ve doktrin bakımından daima genişletilmiştir. Günümüzde de Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu, Emekli Sandığı gibi kuruluşların yanısıra, yerel yönetim birimleri de az-çok sosyal amaçlı hizmetleri üstlenmişlerdir. Aslında gerek gelişmiş, gerekse gelişmekte olan ülkelerde hemen her konuya yetişmek zorunda kalan yönetimler, yeni arayışlar içine girmiştir.

Kamu hizmetlerinin yerine getirilmesinde "dayanışma ilkesi"nin temel alındığı vakıflar, zaman içinde gelişerek, bankacılığa doğru atılmış ileri bir adım olarak, "para vakıflarının" ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Osmanlı Devleti'nde eski zamanlardan beri halk arasında başvurulan ve çeşitli şekillerde ortaya çıkan faiz alma konusu, özel kişiler veya devlet tarafından vakfedilen paraların faize verilmeye başlanması ile yeni bir boyut kazanmıştır. Biriken bu vakıf paralarla, vakıfların diğer gelirlerinden elde edilenler, sosyal amaçlı faaliyetler için birer kaynak oluşturmuştur. Bu birikimlerini fonksiyonel etkinliğinin sürdürülmesi için 1923 yılında Cumhuriyetin ilanından sonra, İstanbul ve Ankara'da bir ipotek kurumu olarak "Vakıf Paralar İdaresi" kurulmuştur. Bu idarelerin yerini daha sonra kurulan ve hala faaliyetlerine devam eden "Vakıflar Bankası" almıştır.

Vakıf müesseseleri İslam toplumunda, servetin belirli ellerde toplanmasını önleyerek servetin dolaşımını sağlamış, bu ülkelerde iktisadi gelişmenin hızlandırılmasına yardımcı olmuştur. Vakıflar yoluyla sadece yoksullara yardım şeklindeki sınırlı amaçlar aşılmış ve halkın her sınıfı, kendi çevresini daha yaşanılır hale getirebilmek için bu kurumlara mali güçleri ölçüsünde katkı yapmıştır. Vakıflar ekonomik yönden, atıl kalmış verimsiz sermayeyi kamu yararına verimli olarak kullanılmasını sağlamış ve devamlı gelir getiren bir kurum niteliği taşımıştır. Başka bir ifadeyle, vakfedecek olanların, ihtiyaçlarından fazla servetlerini tasarruf etmeleri sağlanarak, israfı engellemek amaçlanmaktadır. Vakıflar aracılığıyla bir bakıma kamu hizmeti lehine döner sermaye oluşturulmaktadır. Ayrıca vakfın sürekliliğini temin amacıyla, vakfın mallarının işletilmesi için müdür ve mütevellî tayin edilerek, mütevellilere döner sermayeyi işletecek yetki kazandırılmıştır.

Genel olarak değerlendirildiğinde, vakıf malların devamlı olarak servetini koruyarak ve sürekli geliri bulunmaktadır ve ancak faydası ortadan kalktığına devredilmekte veya faaliyetine son verilmektedir. Bir görüşe göre, kişiye ait olmadığından vakfın geliştirilememesi mümkündür. Herkese ait mal, kimseye ait olmayacağından ihmal edilebilir. Ancak bu görüşün aksi de doğrudur. Topluluk kendisine ait bir malı, eğitim yoluyla bilinçlendirildiğinde koruma eğilimi gösterebilir.

Bir taşınmaz, iktisaden en uygun bir biçimde üretime veya hizmete sokulmazsa zararda olduğu kabul edilir. Ancak, özel mülkiyete konu olan mallar da benzer özelliğe sahiptir ve çok özel hallerde müdahale edilebilir. Buna karşılık görevini yapmayan vakıf yönetiminin değiştirilmesi zorunlu hale gelebilir. Esas olarak önemli olan, vakfedilmiş malın atıl özellik kazanabilirliği değil, aslında ondan istifade yollarının aranmasıdır.

Vakıflar yoluyla devletin maliye politikasının ve sosyal güvenlik sisteminin gelirin yeniden dağılım amacının gerçekleşmesi sağlanmıştır. Dolayısıyla gelir ve servet dağılımını etkilemede vakfın kullanabileceği, sosyal politikanın yol göstericiliğinde, vakıfların tüketime yönelik alanlarda değil, toplumun sosyal ve iktisadi gelişmesine katkıda bulunacak alanlarda kurulmasının daha akılcı olduğu söylenebilir. Hizmet, vakfı kuranın kişisel tercihlerine ve iktisadi gücüne göre değişebileceğinden, vakıfların öncelikli hizmet alanlarına yönlendirilmelerinde teşvik politikasının yerinde uygulanması gerekmektedir. Bu uygulama ile devlete bir bakıma mali güç kazandırıldığından, kuruluşların etkili olduğu alanların dışında yeni farklı yatırımlara yönelmesi için fırsat verilmektedir.

B- VAKIFLARIN ZAYIFLAMASINDAKİ BAZI SEBEPLER:

Asırlar boyunca büyük hizmetler görmüş bulunan vakıflarımızın bugünkü hale gelmesindeki bazı sebepler üzerinde de durmak gerekmektedir.

Osmanlı Devletinin gerilemesini, çökmesini ve dağılmasını ortaya çıkaran bazı sebepler, vakıflar üzerinde de tesirini göstermekten uzak kalmamıştır. Uzun süre devam eden savaşlarla doğal afetlerin önemli tahribatı yanında, birçok vakfın gelir kaynaklarının kaybolmasına neden olmuştur. Bunun yanında vakıflara gelir sağlayan gayrimenkul ve işletmelerin kaybedilen ülkelerde kalmış, sahiplerinin çocuksuz olarak ölmelerinden dolayı vakfa geçmesi gereken gayrimenkuller saray çevresine dağıtılmıştır. Aşarın kaldırılması ile beraber vakfedilen köylerden alınan aşar gelirinin elden çıkmasına neden olmuştur. Vakıf ormanlarının devletleştirilmesi, bir kısım vakıf hizmetlerinin vakıfların üzerinden alınarak diğer idarelere verilmesi, gelir kaynaklarının iyi işletilememesi, vakfın bugünkü hale gelmesindeki başlıca nedenler olarak görülebilir.

Bütün bunlardan daha önemli olarak hükümetlerin ve mahalli idare yetkililerinin devamlı müdahaleleri, vakıf faaliyetlerinin zaman zaman politik etkilerle de yanlış yönlere sevk edilmesine neden olmuştur. Zaman içinde vakfa hayır yapma ve hayırları koruma duygu ve düşünceleri zamanla aşınmıştır. Abide, eski eser ve vakıf fikrinden yoksun cahil halk tabakalarının sadece şahsi menfaat görüşleri ile devam eden zorlama ve baskıları ve bu hareketlerin yine politik sebeplerle daima -vakıf zararına rağmen- himaye görmesi müesseseleri geniş ölçüde zayıflatmıştır. Açıkça ifade edilmesi gereken şey, hükümetlerin en kolay istismar edeceği bir servet kaynağı olmaktan kurtulamayan kurumlar vakıflardır.

Şehirleri kalkındıracak mali imkanlardan mahrum bulunan belediyeler, imar planlarını vakıf emlakinin yoğunlaştığı sahalara kaydırmak suretiyle ya hiç para vermemek ya da sembolik bedeller ödemek suretiyle bu kurumları büyük zararlara sokmaktadırlar. Öte yandan hükümetlerin ve belediyelerin gayretleriyle gecekondulu sahası haline getirilen büyük şehirlerdeki geniş ve kıymetli araziler, arsaları gaspedenlere pek cüz'i bedellerle terk edilmektedir. Bu suretle vakfın kaybedilen gelir kaynaklarının en az bugün elinde bulunan servetin çok üstünde bulunduğunu kabul etmek icap etmektedir.

Gerek doğuda ve gerekse batıda vakıf, müstesna müesseseler kabul edilerek kanunların himayesine alındığı, teşvik edildiği halde, ülkemizde maalesef bütün resmi ve özel kurumların hatta şahısların keyfi müdahalelerine karşı açık bırakılmıştır. Bununla birlikte vakıf varlıklarının çok düşük kiralarla kiralanması dolayısıyla, gayrimenkullerin tamir edilememesi sebebiyle ortaya çıkan kayıp, maddi ölçülerle alınandan daha fazla olmaktadır.

Bu çerçevede bugün yürürlükte bulunan Vakıflar Kanunu ile kurumların tabi bulunduğu diğer kanunların son derece kısıtlayıcı hükümleri, idareyi her türlü hareket serbestisinden mahrum bırakmaktadır. Bu nedenle vakıflar iktisadi faaliyetlerini, bugünkü kira rejimi içinde hiç de rantabl olmayan gayrimenkul inşaatı dışındaki daha verimli alanlara intikal ettirememekte ve dolayısıyla gelirlerini mevcut serveti ile paralel bir şekilde arttırma imkanlarını elde edememektedirler.

C. VAKIF VARLIKLARININ KORUNMASI VE GELİŞTİRİLMESİ ZORUNLULUĞU:

Yukarıda ifade ettiğimiz vakfın her devirde ve özellikle Osmanlı Devleti döneminde yerine getirdiği hizmetlerin ne kadar çeşitli ve bunların imparatorluğun her yönden gelişmesinde ne derecede etkili olduğunu açıklamaya çalıştık.

Burada da, bugünkü kamu hizmeti anlayışı içinde devletin yerine getireceği hizmetler gözönünde tutularak, vakıf müesseselerinin yerine getirdiği ve yerine getirebileceği hizmetlerden toplumun uzak kalıp kalmayacağına açıklanması gerekmektedir.

Gelişmekte olan ülkeler çerçevesinde ele alınan ülkemizin, gerek ekonomik ve gerek sosyal alanda çeşitli amaçlarının mevcut bulunduğu bir gerçektir. Hemen burada belirtilmesi gereken şeyin, vakfın bu amaçların gerçekleştirilmesinde ve amaçlara ulaşılmasında hizmetinden mahrum kalmamayacağına inanmak gerekmektedir.

İmparatorluğun bilhassa ilk asırlarında ve ortalarında hemen hemen vakıflar yoluyla yürütülmüş olan sağlık ve sosyal hizmetleri ile millî eğitim hizmetlerinin, bugün için ülkemizde devlet eli ile mükemmel bir biçimde ve herhangi bir yardım almadan yerine getirilemediği bir gerçektir. Bir çok gelişmiş ülkelerde çeşitli vakıfların ifa ettikleri hizmetler ve toplum hayatında oynadığı rol gözönünde tutulacak olursa, ülkemiz için geçmişten de örnek alınarak bu kurumların hizmetinden yararlanmak sözkonusudur. Ancak bu konuda gelişmiş batı ülkelerinde de örneği görülen (Rockefeller, Ford) vakıf örneklerinde olduğu gibi vakıfların toplum hayatındaki önemi çok büyüktür.

Bugün vakıfların toplum hayatında görevi kalmamış (antik) bir kurum olmadığını ve hizmetlerinden ülkenin tarihi zenginliğini, geçmişini geleceğine taşıyan en zengin kültür varlıklarının fonksiyonlarının yenilenecek ve geliştirilerek geleceğe taşınmasının bir vazifeden öte, bir borç olduğunu telakki etmek gerekmektedir. Bilindiği gibi toplumları ayakta tutan ve onları gelişme heyecanı içinde tutan kıymetler arasında, maddi kıymetler kadar manevi kıymetlerin de rolü bulunmaktadır.

Ülkemiz de, vakıfların ve kültür varlıklarının korunması sadece Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından yerine getirilmekte olduğu daha önce ifade edilmişti. Geleceği de göz önünde tutarak vakfın hizmet çerçevesi, ülkenin hizmet öncelikleri belirlenerek tespit edilebilir. Zira vakfiyelerin amaçlarının yerine getirilmesi günümüz şartlarında mümkün olamamaktadır. Vakıfların bölgesel değil ülke çapında dağılmış yaygın bir kuruluşlar olması ve kamu hizmeti gözetimine alınırca, vakıf hizmetlerinin sunulmasında vakfiyelerin günümüz koşullarına uydurulması zorunluluk arz etmektedir.

Söz konusu hizmetin ifası vakfın iktisaden kalkınması ve kuvvetlenmesine bağlıdır. Ancak bugünkü statü içinde bunun mümkün olmadığını uzun tecrübeler ve sonuçlanamamış çalışmalar göstermiştir. Bugün için büyük servetlerin idare ve geliştirilmesi, uzman olan elemanlara geniş ölçüde ihtiyaç göstermekte ve özel sektör bize bunun örneklerini göstermeye başlamış bulunmaktadır. Bugünkü idare, gerek mevzuat engelleri ve gerek ihtisas sahibi bir kadroya sahip olmamak bakımından, mevcut vakıf varlıklarının rantabl bir biçimde işletmek gücüne sahip olamamaktadır.

D. VAKIFLARIN MALİ KAYNAKLARI VE GELİŞİMİ:

Esas itibariyle vakıf ve kültür varlıklarının korunmasının mevzuattaki yeniliklerle çözümlenmesi pek mümkün olmamaktadır. Çünkü mevzuattaki değişiklikler kaynak yaratma konusunda hiçbir yenilik getiriyorsa çok fazla bir değer ifade etmeyecektir. Esas önemli olan kurumun gelir ve giderlerinin iyi bir biçimde kullanılmasıdır. Bunun için 1980 sonrası dönemde vakıfların büyük bir kısmını elinde bulunduran ve bir kamu kuruluşu olan Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün gelir ve giderlerine bakılarak korumaya yönelik ne kadar harcama yapıldığı az çok görülebilir. Ancak bu kurumun harcamaları içinde yer alan ve bilhassa yatırım harcamalarının ayrıntılı olarak takip edilmesi gerekmektedir. Söz konusu kurumun gelir ve giderlerini gösteren gelişmeleri aşağıdaki tablolardan takip edebiliriz.

Nitekim 1980 sonrası kurumun gelir ve gider dengesine bakıldığı zaman, kurum bütçesine hazineden azımsanmayacak kadar kaynak aktarıldığı görülmektedir. Toplam kurum gelirleri içinde hazine yardımlarının payı 1983 yılına kadar % 30'lar seviyesinde iken, bu yıldan sonra bu oran % 7'ler seviyesinde kalmış, ancak 1990'lı yıllarda yeniden % 30'lar seviyesine çıkmıştır. Zaman içinde vakıfların özel gelirlerinin artışı hazine yardımları artışının gerisinde kalmış ise de, özellikle 1983 yılından itibaren özel gelirlerin payında çok büyük artışlar görülmektedir. Hazine yardımlarının azaltılmasının sebeplerinden birinin de özel gelirlerdeki bu artışlar olduğunu ifade edebiliriz. Diğer taraftan tablo 1'de de görüldüğü gibi devreden nakit, gelir kaleminde biriken tutarın, toplam gelirlerin yaklaşık % 30'u gibi bir miktara ulaşmıştır. Atıl vaziyette duran bu meblağın da kültür varlıklarının korunmasında değerlendirilmesi de düşünülmelidir.

Kurumun harcamalarının bileşimine dikkat edilirse, 1980 sonrası verileri dikkate alındığında, kurum harcamalarının yarısından fazlasını personel harcamaları ve diğer cari giderler oluşturmaktadır. Özellikle önem arzeden yatırım harcamalarının toplam harcamalar içindeki payının yeterli bir seviyede olmaması dolayısıyla, söz konusu kültür varlıklarının korunması ve hayatîyetinin devam ettirilmesi açısından iyimser bir yarıya varmak zor olacaktır. Kurumun, personel istihdam eden ve sayıları hızla çoğalan mülhak vakıfları takip etmeye çalışan, bir kamu zihniyetiyle hizmet vermesi, kurumun esas vazifesi olan mazbut vakıfların korunmasına zaman ayıramamasına neden olmaktadır.

Tablo : 1
Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün 1980-1989 Yılları İtibariyle
Gelir Tahsilatları

(Milyon TL.)

Yıllar	Kira Gelirleri	Diğer Gelirler	Devreden Nakit	Toplam
1980	464	122	-	586
1981	709	215	-	924
1982	953	207	-	2.084
1983	1.807	684	-	2.491
1984	3.933	1.296	367	5.596
1985	5.727	2.048	2.764	10.539
1986	7.091	5.744	5.765	18.600
1987	10.119	7.419	10.161	27.699
1988	15.634	12.495	14.671	42.800
1989	23.171	15.370	19.530	58.071

Kaynak: Vakıflar Genel Müdürlüğü, **Son On Yılda Vakıflar (1980-1990)** s.74

Tablo : 2

Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün 1980-1989 Döneminde Harcamalarının Dağılımı

(Bin TL.)

Yıllar	Personel Giderleri	Diğer Cari Har.	Cari Harc.Top.	Yatırım Harcama	Transfer Harcama	Genel Toplam
1980	664.426	136.267	800.964	222.821	123.371	1.146.885
1981	622.072	252.177	874.250	343.715	140.241	1.358.215
1982	728.054	242.546	970.600	556.396	169.670	1.696.666
1983	1.002.448	431.667	1.434.116	991.765	140.783	2.566.664
1984	1.292.626	605.087	1.897.713	1.264.935	422.611	3.585.260
1985	1.810.540	956.135	2.766.676	1.955.720	552.970	2.275.366
1986	2.648.787	1.289.121	3.937.909	4.000.907	886.758	8.825.573
1987	4.337.746	1.957.182	6.294.928	7.020.978	1.714.470	15.030.376
1988	7.448.106	3.813.313	11.291.419	11.817.170	1.604.029	24.682.618
1989	17.043.193	6.439.124	23.482.317	12.269.098	1.398.725	37.150.141
1990	38.026.241	13.393.739	51.419.980	41.007.653	22.907.690	115.335.326
1991	72.371.878	22.893.779	95.265.657	73.854.964	8.285.777	177.406.399
1992	139.576.184	45.273.740	181.849.924	163.104.179	13.770.190	358.724.293
1993	140.000.000	26.445.000	166.445.000	126.200.000	46.964.000	339.609.000

Kaynak: Vakıflar Genel Müdürlüğü, **Son On Yılda Vakıflar (1980-1990)** Ankara 1990, 1990 sonrası rakamlar tarafımızdan derlenmiştir.

Tablo : 3

Vakıflar Genel Müdürlüğü Bütçe Ödeneklerinden Aldıkları Paylar ve Gelir Durumu

(Milyon TL.)

Yıllar	Oz Gelirler	Hazine Yardımı	Toplam Gelirler	Hazine Yardım/ Toplam Gelirler(%)	Oz Gelir/ Toplam Gelirler
1980	654.4	349	1.004	35	65
1981	1.108	395	1.582	25	75
1982	1.251	504	1.754	29	71
1983	2.539	635	3.179	20	80
1984	5.685	722	6.407	11	89
1985	10.578	598	11.176	5	95
1986	18.694	791	19.484	4	96
1987	31.400	1.952	33.352	6	94
1988	45.226	1.427	46.653	3	97
1989	60.809	2.912	63.720	5	95
1990	98.257	24.646	122.903	20	80
1991	90.000	19.768	109.768	18	82
1992	130.353	51.811	182.164	28	72
1993(*)	240.163	99.446	339.609	29	71
1994(**)	530.230	140.735	670.965	21	79

(*) Tahmini

(**) Bütçe Teklifi

Kaynak: MGB. Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü, (1924-1991)Bütçe Gelir ve Gider Gerçekleşmeleri, Ankara 1992, 1990-1994 Mali Yılları Bütçe Gerekçeleri.

SONUÇ VE ÖNERİLER:

Çalışmamızda başından buraya kadar, vakfın mahiyeti, idare biçimi bakımından geçirdiği aşamaları incelenmiştir. Vakıfların geçmişte yerine getirdiği hizmetlerle bugün için yerine getirebileceği hizmet biçimlerini, esas itibariyle hizmet çerçevesinin nasıl tespit olunabileceğini, gerek ekonomik ve gerekse sosyal hizmet alanlarındaki faaliyetleri bakımından karşı karşıya kaldığı engelleri ve bu kurumun muhafazasındaki gereklilik ve faydaları mümkün olduğu kadar kısa bir biçimde açıklamaya çalıştık. Sonuçta bu kurumun gelişmesi ve hizmetlerinin layığı ile yerine getirmesi bugünkü statüsü içinde mümkün olmayacağını gördük. Bu sistem içinde vakfı zaafa uğratan ve hizmetleri yeterince yerine getirmeye engel teşkil eden sebeplerin önlenemeyeceğini ifade ederek kurumun yeni bir kimlik kazanması zorunluluğunu vurguladık. Bu nedenle vakıf kültür varlıklarının günümüzde korunması ve hayatiyetini devam ettirebilmesi günümüz ekonomik ve sosyal şartları altında ancak aşağıda belirttiğimiz şartlar çerçevesinde gerçekleştirilecektir.

Vakıfların kültür değerlerinin korunması ve iktisadi kurallara uygun olarak çalışabilmesi için şu şartların göz önünde bulundurulması gerekmektedir;

I- Vakıfların kültürel değerlerinin çok iyi bir biçimde tespit edilerek dökümanının yapılması,

II- Envanteri yapılan kültürel varlıkların öncelik sırasına konularak bakım ve onarım plan ve programlarının hazırlanması,

III- Mevcut taşınmaz nitelikteki varlıkların kira ve iştirak gelirlerini günün piyasa ekonomisi koşullarına uygun hale getirecek şekilde sözleşmelerinin yeniden yapılması,

IV- Kira ve iştirak gelirlerinin zaman geçirilmeden bir an önce tahsil edilerek ilgili yerlere tahsis edilmesi,

V- Sadece ziyaret amacıyla kullanılan varlıkların fiyatlandırılabilir hale getirilerek turizme açılması,

VI- Vakıfların taşınmaz nitelikteki kültürel varlıkların arazilerinin belediyeler tarafından gasp edilmesinin önüne geçilmesi,

VII- Vakıf varlıklarının günümüz koşullarında korunabilmesi yeni yeni gelişen özel kesimin kültür ve sanat değerlerine gösterdiği ilgi karşısında bu kültür varlıklarının kuruluş amaçları da gözardı edilmeden günümüz hizmet anlayışı içinde işletme hakkı devri, yönetim devri (management contract) gibi metodlarla özel kesime devredilmesi ya da mülkiyetin devri sözkonusu olmadan bazı kültür varlıklarının şartlı veya şartsız bağışlar şeklinde özel kişi ve kurumlara verilmesi düşünülebilir.

VIII- Öte yandan ülkemizdeki kültürel varlıkları koruyan kurumlar arasında organizasyonun sağlanmasına çalışılarak, bilgi akışının hızlandırılması gerekmektedir.

IX- Bununla birlikte gerek kültür ve tabiat varlıklarının korunmasında, gerekse vakıf varlıklarının korunmasında, yerel yönetimlerin kendi beldelerinde farklı düzeylerde egemen oldukları düşünülürse, yerel yönetimlerin bu kurumların korunmasında aktif rol alması gerekmektedir. Kültür varlıklarının korunması, bakım ve onarımlarının yapılması hususunda, ilgili vakıf varlığı etrafındaki kişilerin ve işyerlerinin bilgilendirilmesi yoluyla gönüllü katılımların sağlanması söz konusu olabilir. Nitekim dünyanın bir çok ülkesinde yapım onarım işlerinde bu tür katılımlar olduğu görülmektedir.

X- 2863 sayılı kanununun 12. maddesi uyarınca kurulan "*Korunması Gerekli Kültür Varlıklarının Onarımına Katkı Fonu*"nun kaynak ve harcamalarının daha şeffaf hale getirilmesi ve bu fonun kaynaklarının artırılması için çalışmalar yapılmalıdır.

XI- Diğer taraftan, Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı Fonu kaynaklarından pay ayırmak suretiyle bir başka kaynak ta oluşturulabilir. Oluşturulan bu fonlar Vakıflar Genel Müdürlüğü yatırım harcamalarına kullanılmak üzere aktarılabilir veya sadece vakıf varlıklarının korunmasına yönelik olmak üzere bütçe dışı fon kurulması düşünülebilir.

XII- Tarihi dokunun korunması konusunda, Avrupa Konseyince yürütülen çalışmalar takip edilerek sınırsal özellik gösteren vakıf varlıklarının korunması ve restorasyonuna katkı sağlanması hususunda, dış kredi imkanları yolu ile mali kaynak sağlanmasına yönelik çalışmaların yapılması gerekmektedir.

XIII- Mazbut vakıfların mal varlıkları tekrar gözden geçirilerek, bir an önce bunların değerlendirilmesi sağlanarak, vakfiye amaçları doğrultusunda kullanılması yolu da aranmalıdır.

XIV- Vakıflar Genel Müdürlüğüne verilen mazbut vakıfların idaresinin, bu kurumdan alınarak, vakfiyeleri doğrultusunda kullanılmak üzere, mütevellî heyetlere devredilerek, devlet zihniyeti ile yönetilmelerine son verilerek, bunların daha uzun müddet korunması ve geliştirilmesi sağlanmalıdır.

KAYNAKÇA

- ATEŞ-I-BAYRAM S.-ÖZSOY Ü.; **Son On Yılda Vakıflar 1980-1990**, Ankara 1990
- BERKİ, Ş; "Türkiye'de İmparatorluk ve Cumhuriyet Devrinde Vakıf Çeşitleri", **Vakıflar Dergisi**, S: X, Ankara 1971
- BERKİ, Ş; "Vakıfların Mahiyeti", **Vakıflar Dergisi**, S: VIII, Ankara 1969
- BULUTOĞLU, K; **Kamu Ekonomisine Giriş**, İstanbul 1981
- DİLİK, S; "Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu", **Çimento İşveren Dergisi**, Yıl: 60, S.378, Mart 1988
- KAYAOĞLU, İ; **İslam Kurumları Tarihi**, Ankara 1980
- KAZICI, Z.-ŞEKER, M.; **İslam-Türk Medeniyet Tarihi**, İkinci Baskı, Çağrı Yayınları No: 32, İstanbul 1982
- KAZICI, Z.; **İslami ve Sosyal Açısından Vakıflar**, İslami Araştırmalar Serisi, İstanbul 1985.
- KOZAK, İ.; **Bir Sosyal Siyaset Müessesesi Olarak Vakıflar**, İstanbul 1985.
- M.G.B.; **1990-1994 Mali Yılları Bütçe Gerekçeleri**.
- TUNCAY, A.; **Eski Vakıf Hükümlerimiz ve Vakıflarla İlgili Bazı İnceleme ve Sorunlar**, Yıldız Sarayı Vakfı, Yayın No: 1, İstanbul 1984.
- UZEL A.; "Tarihi Kentlerin Korunmasında Yeni Yasal Düzenlemelere Göre Yerel Yönetimlerin Olanakları (Edirne Örneği)" Tarihi Kentlerde Planlama ve Düzenleme Sorunları Sempozyumu'na Sunulan Tebliğ, Edirne 1987.
- YEDİYILDIZ, B.; "Türk Kültür Sistemi İçinde Vakfın Yeri", **VIII. Vakıf Haftası Kitabı**, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 1990.
- ZAIM, S.; "Vakıfların Amaçlarına Uygun Olarak Çalışabilmesi İçin Sosyal ve İktisadi Yönden Değerlendirilmesi Açısından Mevzuatın Aksayan Yönleri", **VII. Vakıf Haftası Kitabı**, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 1989.

TARTIŞMA

Prof.Dr.Örcün BARIŞTA- Efendim, yanlış anlamadıysam, zatı âlinizin konuşmasında, ağırlık taşınmaz kültür varlıklarına verilmişti ve önerileriniz o yönde oldu. Ben de şunu söylemek istiyorum: Vakıfların elinde, belki dünyanın en zengin halı-kilim koleksiyonu var. Şu anda İstanbul'daki Halı Müzemiz kapalı durumdadır ve hangi ilimize gitsek, bu halıların son durumunu görüyoruz. Acaba o kıymetli önerileriniz içine taşınmazlarla ilgili bazı görüşler de ilave edebilir misiniz?

Bu demek değil ki, sizin bütün söylediğiniz önerilere ben katılmıyorum; çünkü ben ekonomist değilim, sanat tarihçiyim. Ama, lütfediniz, taşınabilir kültür varlıklarını da düşününüz. Bakınız, bizim camilerimizde rahlelerimiz var, şamdanlarımız var, halılarımız var ve daha pek çok size sayamayacağım kapılarımız var, pencere kanatlarımız var. Bunlar, taşınabilir kültür varlığı niteliğindedir ve süratle bunlar için de, sizin gibi ekonomiye aklı erenlerin bence öneri getirmesi gerekir. Çünkü, biz, sanat tarihçiler ve aynı şekilde mimarî tarihçiler, bu eserlerin şu ana kadar istediğimiz biçimde korunmasını sağlayamadık ve müzelerin de oluşturulmasına yardımcı olamadık.

Teşekkür ediyorum.